

vere inter bonum et malum; quis enim poterit judicare populum istum, populum tuum hunc multum? Et Absalon regnum ambiens, 2 Reg. 15, dicebat: *Quis me constituat judicem super terram, ut ad me veniant omnes qui habent negotium, et justè judicem?* Neque dubium est omnia, quæ judicibus his competeabant munia, et multò etiam ampliora regibus convenisse; nihilominus si pressè loquamur de judicibus, prout hoc libro sumuntur, dico discernendos esse reges à judicibus, utpote sub quibus alia reipublice forma fuerit.

Quæres quintò, an etiam in judicium numero recensendi sint Moyses et Josue? — Ita volunt aliqui, quò Othonieo tertium judicem faciunt. Accedit quòd cum illi non fuerint reges, videantur in judicium numero reponendi, et quamvis Philo Moysen regem vocet, multisque conetur ostendere ipsum regem fuisse in libris de Vita Moysis, attamen nimis amplè cum Aristotele regis nomen sumpsit, ut possit comprehendere omnem principem monarchicum, etiam eum qui ex legum normà ita subditos regat, ut nihil arbitrio suo faciat, cujusmodi fuit Moyses. Adde quòd id ex mente Scripturæ videatur, quæ Moysen et Josue in judicibus videatur comprehendere; nam Isaïa 1, 26, dicit propheta: *Et restitum judices tuos, ut fuerunt prius.* Ubi Hieronymus ait nomine *judicum* intelligi Moysen, Josue, et alios seu judices, seu reges pios, qui antecesserant. Dico tamen hos meliùs à judicium numero secerni, et Isaïam latè nomen judicis sumere, ut quemlibet principem monarchicum complectatur. Possent quidem et hi in judicium numero censeri potius quam regum; tamen sive quia præfuerunt populo adhuc vago, et needùm certas sedes habenti, sive quia his ampliora quam cæteris judicibus munia et dignitatum tituli conveniebant (nam Moyses non tantùm in politicis et civilibus populo præfuit, sed etiam in spiritualibus; neque tantùm civilis princeps, sed etiam sacerdos et legislator fuit; Josue præter principatum hoc habuit, quòd populum in terram promissam introduxerit, illustribus victoriis eandem pepererit, distribuerit), rectiùs hi à judicium numero, quod maxima bonorum auctorum pars facit, seponantur.

Quæres sextò: Fuerintne hi judices omnes sancti? De Abimelecho tyranno et homine impio non est hæc quæstio, sed de cæteris Dei vel populi liberè electione factis judicibus. — Respondeo satis verisimile esse eos omnes esse sanctos, et in cælo beatos, tum quòd hi

à Deo suscitati dicantur, ut populum defenderent et gubernarent: Deus autem, quos ad aliquod munus eligit, solet gratis et donis ad id necessariis instruere; neque res parva erat oppressum populum libertati restituere, tyrannos opprimere, populum judicare, et in Dei cultu retinere; tum quòd populi salvatores, ut passim hoc libro appellantur, extiterint, quà in re Christi Salvatoris typum gesserunt; tum quòd hos judices, eorumque fidem magnoperè commendet Apostolus ad Hebræos 11: *Deficiet me tempus, inquit, enarrantem de Gedeon, Barac, Samson, Jephthe, David, Samuel, et prophetis, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repositiones, obtulerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladii, convalescerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum.* Et quanquam Apostolus ibi non omnes judices nominet, satis tamen perspicuum est eum studio id fecisse, non quòd non idem de cæteris dici posset, sed quòd sub his etiam cæteros, qui in pari causà erant, intelligi vellet, et pauculos duntaxat, exempli gratià, ut dicitur, assumere vellet, ne in exemplis afferendis nimis esset. Adde satis ostendere sibi non fuisse curæ, quos ex iis in medium adduceret, cum eos eo ordine, quo principatum obtinuerunt, non recenset, sed maxime obvios, et eo ordine, quo se ejus memorie ingesserunt. Accedit ad hæc Ecclesiasticus, qui neminem excipit, omnes comprehendit cap. 46: *Et judices, inquit, singuli suo nomine, quorum non est corruptum cor; qui non aversi sunt à Domino, ut sit memoria eorum in benedictione, et ossa eorum pullulent de loco suo, et nomen eorum permaneat in æternum, permanens ad filios illorum sanctorum virorum gloria.* Ecce quomodò judices non aliqui, sed singuli suo nomine, seu nominatim laudandi, et cum debitis encomiis commemorandi sint, utpote quorum non est corruptum cor per idololatricam scilicet, neque aversi sunt à Domino, ab ipsius, videlicet, cultu et voluntate recedentes: quorum ob id memoriam vult esse in benedictione apud Deum et homines, et eorum ossa pullulare de locis suis, hoc est, resurgere ut sanctos decet ad beatam immortalitatem, et nomen ac gloriam rectè factorum ipsorum permanere in æternum, et manare ad posterum. Neque his obstat quòd horum nulli rectè factorum gloriam quibusdam peccatis obscurarint, siquidem hi ferè illustriores fuerunt, et hos maxime nominat Paulus, et de singulis dicendum infra.

CAPUT PRIMUM.

1. Post mortem Josue consulerunt filii Israel Dominum dicentes: Quis ascendet ante nos contra Chananæum, et erit dux belli?

2. Dixitque Dominus: Judas ascendet; ecce tradidi terram in manus ejus.

3. Et ait Judas Simeoni fratri suo: Ascende mecum in sortem meam, et pugna contra Chananæum, ut et ego pergam in sortem tuam. Et abiit cum eo Simeon.

4. Ascenditque Judas, et tradidit Dominus Chananæum ac Pherézæum in manus eorum; et percusserunt in Bezece decem millia virorum.

5. Invenitque Adonibezec in Bezece, et pugnaverunt contra eum, ac percusserunt Chananæum et Pherézæum.

6. Fugit autem Adonibezec; quem persecuti comprehenderunt, cæcis summitatibus manuum ejus ac pedum.

7. Dixitque Adonibezec: Septuaginta reges, amputatis manuum ac pedum summitatibus, colligebant sub mensà meà ciborum reliquias; sicut feci, ita reddidit mihi Deus. Adduxeruntque eum in Jerusalem, et ibi mortuus est.

8. Oppugnantes ergo filii Juda Jerusalem, ceperunt eam et percusserunt in ore gladii, tradentes cunctam incendio civitatem.

9. Et postea descendentes pugnaverunt contra Chananæum, qui habitabat in montanis, et ad meridiem, et in campibus.

10. Pergensque Judas contra Chananæum qui habitabat in Hebron (cujus nomen fuit antiquitus Cariath-Arbe), percussit Sesai et Ahiman et Tholmai.

11. Atque inde profectus abiit ad habitatores Dabir, cujus nomen vetus erat Cariath-Sepher, id est Civitas-Litterarum.

12. Dixitque Caleb: Qui percusserit

CHAPITRE Ier.

1. Après la mort de Josué, les enfants d'Israël s'étant multipliés, et se trouvant en état de remplir le pays que Dieu leur avait donné, consultèrent le Seigneur et lui dirent: Qui marchera à notre tête pour combattre les Chananéens? et qui sera notre chef pour continuer la guerre contre ces peuples anathématisés?

2. Le Seigneur répondit: Ce sera Juda qui marchera devant vous; je lui ai livré le pays ennemi.

3. Alors Juda dit à Siméon son frère: Venez m'aider à me rendre maître de la part qui m'est échue au sort et à combattre les Chananéens, et ensuite j'irai vous aider à conquérir ce qui vous est échu. Siméon alla donc avec Juda.

4. Et Juda ayant marché contre les ennemis, le Seigneur livra entre les mains des Hébreux les Chananéens et les Phéréziens, et ils en taillèrent dix mille en pièces à Bezece.

5. Ils trouvèrent ensuite à Bezece Adonibezec, qui était un des plus puissants rois du pays; ils le combattirent, et défirent les Chananéens et les Phéréziens qui composaient son armée.

6. Adonibezec ayant pris la fuite, ils le poursuivirent, le prirent, et lui coupèrent les extrémités des mains et des pieds.

7. Alors Adonibezec dit: J'ai fait couper l'extrémité des mains et des pieds à soixante-dix rois qui mangeaient sous ma table les restes de ce qu'on me servait: Dieu m'a traité comme j'ai traité les autres. Ensuite ils l'emmenèrent à Jérusalem, où il mourut.

8. Or, les enfants de Juda ayant mis le siège devant Jérusalem, la prirent, taillèrent en pièces tout ce qu'ils y trouvèrent, et mirent le feu dans toute la partie de la ville qui leur était échue en partage.

9. Ils descendirent ensuite pour combattre les Chananéens qui étaient restés dans le pays des montagnes, vers le midi, et dans la plaine.

10. Et Juda, ayant marché contre les Chananéens qui habitaient à Hébron (dont le nom était autrefois Cariath-Arbe), défit Sésai, Ahiman et Tholmai, qui y commandaient, et y établit Caleb, à qui cette ville avait été donnée en partage.

11. Etant parti de là, il marcha contre les habitants de Dabir, qui s'appelaient autrefois Cariath-Sépher, c'est-à-dire la Ville-des-Lettres.

12. Alors Caleb dit: Je donnerai ma fille

Cariath-Sepher et vastaverit eam, dabo ei Axam filiam meam uxorem.

13. Cumque cepisset eam Othoniel filius Cenez, frater Caleb minor, dedit ei Axam filiam suam conjugem.

14. Quam pergentem in itinere monuit vir suus ut peteret à patre suo agrum. Quæ cum suspirasset sedens in asino, dixit ei Caleb: Quid habes?

15. At illa respondit: Da mihi benedictionem; quia terram arenam dedisti mihi, da et irriguam aquis. Dedit ergo ei Caleb irriguum superius et irriguum inferius.

16. Filii autem Cinæi, cognati Moysi, ascenderunt de civitate Palmarum cum filiis Juda in desertum sortis ejus, quod est ad meridiem Arad, et habitaverunt cum eo.

17. Abiit autem Judas cum Simeone fratre suo, et percusserunt simul Chanaanæum qui habitabat in Sephaat, et interfecerunt eum. Vocatumque est nomen urbis Horma, id est, Anathema.

18. Cepitque Judas Gazam cum finibus suis, et Ascalonem atque Accaron cum terminis suis.

19. Fuitque Dominus cum Juda, et montana possedit, nec potuit delere habitatores vallibus, quia falcatis curribus abundabant.

20. Dederuntque Caleb Hebron, sicut dixerat Moyses, qui delevit ex eâ tres filios Enac.

21. Jebusæum autem habitatorem Jerusalem non deleverunt filii Benjamin, habitavitque Jebusæus cum filiis Benjamin in Jerusalem usque in præsentem diem.

22. Domus quoque Joseph ascendit in Bethel, fuitque Dominus cum eis.

23. Nam cum obsiderent urbem, quæ prius Luz vocabatur,

24. Viderunt hominem egredientem de civitate, dixeruntque ad eum: Ostende

Axa pour femme à celui qui prendra et ruinera Cariath-Sépher.

13. Et Othoniel, fils de Cenez et frère puîné de Caleb, l'ayant prise, il lui donna pour femme sa fille Axa.

14. Et lorsque Axa était en chemin avec Othoniel son mari, celui-ci l'avertit de demander un champ à son père. Axa donc étant montée sur un âne, commença à soupiret, et Caleb lui dit: Qu'avez-vous?

15. Elle lui répondit: Donnez-moi votre bénédiction, et accordez-moi une grâce; vous m'avez donné une terre sèche, donnez-m'en une aussi où il y ait des eaux en abondance. Caleb lui donna donc une terre dont le haut et le bas étaient arrosés d'eau.

16. Or, les enfants de Jéthro Cinéen, allié de Moïse, qui avaient demeuré avec les Israélites dans le désert et qui les avaient suivis dans la terre promise, montèrent de la ville des Palmes avec les enfants de Juda au désert qui était échu en partage à cette tribu, et qui est vers le midi d'Arad; et s'y étant établis, ils y habitèrent avec eux, menant une vie retirée.

17. Juda s'en étant allé aussi avec son frère Simeon, ils défirent ensemble les Chananéens qui habitaient à Séphaath, et les passèrent au fil de l'épée. Et parce que cette ville avait été dévouée au Seigneur, elle fut appelée Horma, c'est-à-dire, Anathème.

18. Juda prit aussi Gaza avec ses confins, Ascalon et Accaron avec leurs confins;

19. Car le Seigneur fut avec Juda, et Juda se rendit maître de toutes les côtes des montagnes; mais il ne put défaire ceux qui habitaient dans la vallée, parce qu'ils avaient une grande quantité de chariots armés de faux, que ceux de Juda n'osèrent attaquer.

20. Et ils donnèrent, selon que Moïse l'avait ordonné, Hébron à Caleb, qui, aidé de leur secours, en extermina les trois fils d'Enac qui y habitaient.

21. Mais les enfants de Benjamin ne tuèrent point les Jebuséens, qui demeuraient à Jérusalem, dans la partie de la ville qui était dans leur tribu; et ainsi les Jebuséens demeurèrent à Jérusalem avec les enfants de Benjamin, comme ils y sont encore aujourd'hui.

22. La maison de Joseph marcha aussi contre Bethel, et le Seigneur était avec eux pour les faire réussir dans cette entreprise;

23. Car lorsqu'ils assiégeaient la ville, qui s'appelait auparavant Luz,

24. Ayant vu un homme qui en sortait, ils

nobis introitum civitatis, et faciemus tecum misericordiam.

25. Qui cum ostendisset eis, percusserunt urbem in ore gladii; hominem autem illum et omnem cognationem ejus dimiserunt.

26. Qui dimissus abiit in terram Hethim, et ædificavit ibi civitatem, vocavitque eam Luzam; quæ ita appellatur usque in præsentem diem.

27. Manasses quoque non delevit Bethsan et Thanac cum viculis suis, et habitatores Dor, et Jeblaam, et Mageddo cum viculis suis; cœpitque Chananæus habitare cum eis.

28. Postquam autem confortatus est Israel, fecit eos tributarios et delere noluit.

29. Ephraim etiam non interfecit Chanaanæum qui habitabat in Gazer, sed habitavit cum eo.

30. Zabulon non delevit habitatores Cetron et Naalol; sed habitavit Chanaanæus in medio ejus, factusque est ei tributarius.

31. Aser quoque non delevit habitatores Accho et Sidonis, Ahalab, et Achazib et Helba et Aphec et Rohob;

32. Habitavitque in medio Chananæi habitatoris illius terræ, nec interfecit eum.

33. Nephthali quoque non delevit habitatores Bethsames et Bethanath; et habitavit inter Chanaanæum habitatorem terræ, fueruntque ei Bethsamitæ et Bethanithæ tributarii.

34. Arctavitque Amorrhæus filios Dan in monte, nec dedit eis locum ut ad pliniora descenderent;

35. Habitavitque in monte Hares, quod interpretatur Testaceo, in Aialon et Salehim. Et aggravata est manus domus Joseph, factusque est ei tributarius.

36. Fuit autem terminus Amorrhæi ab ascensu Scorpionis, Petra, et superiora loca.

lui dirent: Montrez-nous par où l'on peut entrer dans la ville, et nous vous ferons miséricorde.

25. Cet homme le leur ayant montré, ils y entrèrent, passèrent au fil de l'épée tout ce qui se trouva dans la ville, et conservèrent cet homme avec toute sa maison.

26. Cet homme étant libre s'en alla au pays d'Hethim, où il bâtit une ville qu'il appela Luz, et qui est le nom qu'elle porte encore aujourd'hui.

27. Manassé aussi ne détruisit pas entièrement Bethsan et Thanac avec les villages qui en dépendent, ni les habitants de Dor, de Geblaam et de Mageddo avec les villages voisins; et les Chananéens commencèrent à demeurer avec eux.

28. Lorsqu'Israël fut devenu plus fort, il les rendit tributaires, mais il ne voulut point les exterminer, de peur de perdre le profit qu'il pouvait en tirer.

29. Ephraïm ne tua point aussi les Chananéens qui habitaient à Gazer, mais il demeura avec eux.

30. Zabulon n'extermina point les habitants de Cétron et de Naalol; mais les Chananéens demeurèrent au milieu d'eux, et devinrent leurs tributaires.

31. Aser n'extermina point non plus les habitants d'Accho, de Sidon, d'Ahalab, d'Achazib, d'Helba, d'Aphec et de Rohob;

32. Et ils demeurèrent au milieu des Chananéens qui habitaient dans ce pays-là, et ne les tuèrent point.

33. Nephthali n'extermina point non plus les habitants de Bethsames et de Bethanath; mais il demeura au milieu des Chananéens qui habitaient en ce pays-là, et ceux de Bethsames et de Bethanath lui devinrent tributaires.

34. Les Amorrhéens tuèrent les enfants de Dan fort resserrés dans la montagne, sans leur donner lieu de s'étendre en descendant dans la plaine;

35. Et ils habitèrent sur la montagne d'Hares, c'est-à-dire, la montagne de l'Argile, dans Aialon et dans Salehim; mais la maison de Joseph étant devenue plus puissante se rendit les Amorrhéens tributaires.

36. Et le pays des Amorrhéens eut pour limites la montée du Scorpion, Petra et les lieux plus élevés, ayant été chassés de la plaine qu'ils occupaient auparavant.

VERS. 1. — POST MORTEM JOSUE. Hinc liquet sequentes in Chananeos expeditiones nonnisi Josue defuncto fuisse susceptas: et quidem eo vivente post tribuum sortitionem pacata fuisse omnia, nihilque de novo motum in Chananeos, etsi Chananeæ fortè nonnulla sibi à Josue crepta loca recuperarint, ut infra hoc capite. Porro cur sortitione factâ, cum necdum Chananeæ omnes vel cæsi vel pulsati essent, à præliis cessatum sit, nec uno impetu omnes illi Dei hostes deleti, indicatur Exodi 25, v. 29, et Deuter. 7, v. 22, nempe quod Israelitæ pauciores essent numero in ipso ingressu, quam ut possent totam illam terram implere, metusque esset ne colonorum inopia vel terra sylvesceret, vel feris bestiis impletur. Hoc tamen intellige ita vivente Josue cessatum à præliis, ut à Josue ipso, vel communitè à populo bellum nullum susceptum sit, quod absque Josue auctoritate suscipi non potuit: attamen si quæ tribus angustiorum et minus commodam haberent habitationem, poterunt etiam per id tempus Chananeis, qui intra sortem suam habitabant bellum inferre, et eis deletis commodiorem sibi habitationem efficere; nam et supra Josue 17, hortatus est Josue Ephraimitas et Manassitas, qui querebantur sibi angustiorum datam habitationem, ut cæcis Chananeis locum sibi ad habitandum ampliorum perpurarent. Per id tempus tamen adhuc vivente Josue vix tentatum quidquam, sed respiratum tantisper, donec crescente multitudine amplior ad habitandum locus requireretur, quod factum post Josue mortem.

Petes: Quis per id tempus principatum populi tenebat? — Respondeo neminem videri tenuisse, neque verò necesse fuisse: ad judicia enim et lites terminandas satis erat supremum Synechium septuaginta virorum summo sacerdote prasidie, cum subordinatis et inferioribus judicibus ac magistratibus singularum tribuum et urbium. Et hoc fortè est quod volunt Hebræi cum dicunt post Josue mortem seniores septemdecim annis Israël præfuisse. Fortè Josephus Flavius rectius, qui ait post Josue mortem populum octodecim annos sine summo magistratu vixisse. Porro judices illi, de quibus hoc libro agitur, non tam judiciorum causâ creati sunt, quam bellorum, quanquam bellis confectis ipsis populi principatus relictus sit, et suprema in civilibus judiciorum auctoritas: quanquam et hic principatus ipsis relictus sit non tam ad populi lites finiendas,

quam vel ad merita eorum compensanda, vel ad inimicorum injurias arcendas, metumque illis incutiendum: unde etsi nonnullos legamus judices bella nulla gessisse, neque bellorum occasione ad hunc populi principatum evectos fuisse; tamen id satis est verisimile, vel belli alicujus metu id factum, vel ad hostiles gentes, quæ in vicino erant, deterrendas, ne bellum inferrent, comperto non desse cui ex officio incumberet omnes hostiles injurias arcere et ulcisci. Itaque propemodum certum est nonnisi multis annis post mortem Josue populi principatum Othonielem accepisse, occasione, videlicet, tyrannidis regis Mesopotamiæ; quam ad rem necesse fuit annis saltem aliquot ab hoc rege populum divexari, et ante hanc divexationem populi peccata et idololatram præcessisse; et rursùm ante hæc omnia seniorum mortem, qui defuncto Josue dicuntur multo tempore supervivisse, Josue ult. v. 51, quorum tempore in officio et Dei cultu dicuntur Israelite permansisse. Ex quo liquet, licet Othonielis principatus 40 anni tribuantur, id tamen ad eum modum intelligendum esse, ut in his 40 annis anni antecedentes quietis, florentis reipublicæ defectionis à Deo et tyrannidis comprehendantur; aliis non staret numerus ille annorum qui assignatur 5 Reg. 6, abgressu ex Ægypto usque ad ceptam templi ædificationem.

CONSULUERUNT FILII ISRAEL DOMINUM. Per pontificem, videlicet, adhibito oraculo Urim et Thummim, de quo fuit Exodi 28. In Hebræo habetur, *interrogaverunt in Domino*, quæ phrasim Scripturæ peculiaris est quotiescumque de oraculo captando, seu à vero Deo, seu à demone et idolo sermo est. Sic infra c. 18, v. 5, et c. 20, v. 18, 25, 27, et 1 Reg. 10, v. 22, et c. 14, v. 37, et c. 22, v. 10, 13, 15, et alibi passim. De idolis consultis eadem phrasim habebat Ezech. 21, v. 21, ubi pro eo quod interpres noster vertit: *Interrogavit idola*, Hebr. habet, *interrogavit in theraphim*, et Osee 4, v. 12, etiam Hieronymus ex Hebræo vertit: *Populus meus in ligno suo interrogavit.*

Hinc discat Christianus quilibet seu princeps, seu privatus, nihil, certè nihil momenti alicujus, auspiciari, nisi consulto et exorato Deo. Fecerunt id passim Hebræi quamdiu oraculum illud Urim et Thummim viguit. Hujus rei luculentum exemplum habes infra cap. 20, ubi ter auctore Deo bellum in Benjaminitis suscipitur, et quanquam duabus primis vicibus infeliciter gestum, quod viribus suis Isra-

lite præfident; à tertiâ vice postquam humiles Deo preces obtulissent, victores evaserunt. Ita fecit David, cui nihil in usu frequentius quam Deum exorare, consulere, et ad eum in angustiis et periculis confugere. Hinc et illa Saulis sollicitudo præmittendi sacrificium, et ut ipse ait ad Samuelem, *faciem Dei placandi*, etsi ab eo id præposterè factum 1 Reg. 13. Ita fecit rex Asa 2 Paral. 14, qui et ob id insigni victoriâ contra Æthiopes potuit. Pari modo et Josaphat 2 Paral. 20, qui Deo exorato incrementam victoriam retulit effectique ut hostes ipsi mutuis se vulneribus ceciderint. Idem præstitit Judas Machabæus, 1 Machab. 5, à versu 46, et deinceps. Idem Theodosius cum Maximo tyranno, præliturus, nimirum tanquam validissimum præsidium orationes monachorum Ægypti, inprimisque Joannis et Senuphii deposcit, quibus instructus validissimus exercitus incrementam victoriâ prostravit. Idem præstitit cæteri pii principes, quibus major fiducia fuit in orationibus et divino auxilio, quam in armis. Quin et Romani gentiles olim nisi litatum esset et placati Dii, neque bella, neque aliud majoris momenti negotium auspicabantur. Tanti interest Deo propitio et exorato quilibet aggredi. Quod si actionum singularum seu publicarum, seu privatarum initia, etiamsi ad vitæ hujus prosperitatem et tranquillitatem spectent, à Deo duci debent, quid de iis statuendum quæ ad animæ salutem, et æternam vitam referuntur? quid de singularum dierum initiis? Rectè Ambrosius in Psal. 118: *An nescis, ô homo, quod primitiis tui cordis ac vocis quotidie Deo debeas? quotidiana tibi messis, quotidiamus est fructus.*

Petes: Quis pontificatum mortuo Josue tenuit? — Respondeo videri Eleazarum Aaronis filium supervivisse Josue; id enim videtur narrationis ordo depescere, Josue ultimo, ubi post relatam Josue mortem mors Eleazarum refertur. Adde in editione Septuaginta, Romanâ et Basileensi ibi habere eum mortuum *πὸ τῆς θανάτου*, post ista, nempe post Josue mortem paulò ante recensitam. Nihilominus cum verisimile sit non diù post Josue supervivisse Eleazarum, et ea quæ hic referuntur, non statim à morte Josue facta esse, probabilis est id temporis, quo ista gesta sunt, pontificem fuisse Phineem, quem Eleazaro successisse non dubium juxta promissionem ipsi à Deo factam Num. 25, et habet ibi supra Josue ultima editio Septuaginta, et non uno loco Josephus, atque adeò et per eum hic Deum consultum, Et verò Phineem

hunc fuisse disertè habet Josephus lib. 5 Antiq. cap. 1.

QUIS ASCENDET ANTE NOS CONTRA CHANANEUM, ET ERIT DUX BELLI? Ne intelligas, ut fecere quidam, hic peti ducem aliquem, qui communitè instaurando novo bello omnibus tribubus præesset, sed quis, sive quæ tribus post annorum plurium quietem et pacem bellum hoc renovare inciperet in suæ sortis possessione. Patet id primò quia nullum commune bellum deinceps, ab omnibus tribubus gestum, sed Judæ duntaxat tribus assumptâ secum tribu Simeonica hoc bellum instauravit; secundò quia id ipsam divinum responsum declarat, quod non unum quempiam bello ducem nominavit, sed Judam, hoc est, Judæ tribum; tertio id perspicue declarat hic hebræa, quæ sic habent: *Quis ascendet nobis ad Chananeum in principio ad pugnam cum eo?* Perspicue itaque falluntur, qui per Judam, cum Deus respondit: *Judas ascendet*, existimant unum aliquem certum hominem, cui id nominis competat, designatum, quod et S. August. quæst. 1, duobus argumentis refellit, uno, quod non solet Scriptura quempiam ducem nominare nisi recensito ipsius genere, quod tamen hic non facit; altero, quòd, si ita esset, hic Judas primus judicium censendum esset, cum tamen passim ab omnibus Othoniel judicium primus censeatur. Addi potest ad hæc primum quòd non legamus hunc Judam extra tribum Juda bellum gessisse; secundò quòd pro Judâ v. 8, Scriptura dicat, *fili Juda*; tertio quòd v. 4, cum Scriptura dixisset: *Ascendet Judas*, mox à singulari ad pluralem transeat, tam in Hebræo, quam nostro textu: *Et tradidit Dominus Chananeum ac Phereæum in manus eorum*; et mox subduntur verba pluralis numeri, *percuesserunt, invenerunt, pugnaverunt*; quartò quia Simeon, v. 5, non potest aliter accipi, quam pro tribu Simeonica; ergo nec Judas aliter, quam pro tribu Juda; quintò denique tam Judam, quam Simeonem pro tribu capi, illud manifestè declarat quod ait Judas v. 5: *Ascende necum in sortem meam, et pugna contra Chananeum, ut et ego pergam tecum in sortem tuam*; sors enim hæc integrarum tribuum est. Accedit Josephus Flavius 1, qui manifestè de tribu Juda intellexit.

Petes: Quæ causa sit cur Deus ab hac tribu belli initium esse voluerit? — Respondeo primò, quia tribus hæc omnium fuit ferè ubique honoratissima; unde et in Hebræorum castris ordi-ne fuit prima; secundò hinc jam olim

Jacob prophetante regnum decretum, et postmodum conferendum multis regibus longa serie ex ea subnascentibus; tertio quia hæc tribus erat populosissima (nam in utroque illo censu in deserto facti Num. 1 et 26, hæc tribus omnium fuit numerosissima, et postea sub Davide, cum de reliquo Israele bellatores numero octoginta millia censa essent, è solâ tribu Juda censa sunt quingenta millia, 2 Reg. 24, v. 9); item tribus hæc amplissimam sortem acceperat, idque omnium prima; ab hæc ergo conveniens erat bellum instaurari, quæ et facilius hostes suos delere, et ceteros, qui in aliis tribubus, terrefacere posset; quarto quia ex hæc tribu nasciturus erat Christus, qui spiritales hostes nostros erat debellaturus; cujus belli symbolum ista cum Chananeis bella gesta extiteret.

VERS. 2. — JUDAS ASCENDET: ECCE TRADIDI TERRAM IN MANUS EIUS. Quamvis ratione id à Deo responsum fuerit non constat omnino; duos sane vel tres modos dedimus Exodi 28, v. 50, quibus Deus responderet sacerdoti oraculum captanti, nimirum, vel per lapidum fulgorem vel per externam, internamve locutionem. Et verò de similibus responsis: *Judas ascendet*, diximus solo lapidum fulgore ea potuisse dari, et data aliquando, et verò satis distinctè ad questionem factam responsum videri posset, si gemma cui nomen Judæ inscriptum erat, sola radiasset; at quæ adduntur: *Ecce tradidi terram in manus ejus*, non videntur solo illius gemmæ fulgore satis significari potuisse, nisi alius aliquis omnium gemmarum splendor insolens prænuntiaret victoriam, quod fieri solum refert Josephus. Fateor tamen rem hanc incertam esse, et hic potuisse vel externam vel internam vocem ad hoc distinctè judicandum adijci, quam sæpius usurpatam eodem Exodi loco demonstravimus.

VERS. 5. — ET AIT JUDAS SIMEONI FRATRI SVO. Fratres erant Judas et Simeon non ex eodem patre duntaxat, sed etiam ex eadem matre Liâ. Peculiaris tamen fuit ratio hunc potius, quam ullum ceterorum in belli societatem adsciscendi, quia Simeonis sors Judæ sorti erat conjuncta; imò Simeon in tribus Judæ sortem primò descriptam, quòd justò amplior esset, irrepererat. Petit ergo Judas Simeonicæ tribus ad suos hostes debellandam societatem, vicissim suam illi societatem et opem reponitens.

Nota tamen, etsi nihil hic exprimitur de duce aliquo ad hanc expeditionem constituto, dubi-

tari tamen non debere duces aliquem in hunc finem à tribu Juda delectum, cum hujusmodi expeditiones bellicæ sine duce prudenter et rectè administrari non possint, et quæ à populo sine duce fiunt, tumultuariè et sine ordine fieri soleant. Neque verò id à vero absimile, quod aliqui asserunt, hic belli duces Caleb delectum, utpote cujus virtus, prudentia, experientia, jampridem perspecta esset. Ipse tamen inter judices non censetur, propterea quòd unius tribus duntaxat esset imperator, non totius populi; et quemadmodum ipse in bello suæ tribui præfuit, ita habuerunt et reliquæ tribus suos in bellis duces contra Chananeos, qui adhuc in eorum supererant sorte.

VERS. 4. — CHANANEUM AC PHEREZEUM. Hæc Chananeum accipe pro gente particulari et determinatâ ex Chanaan oriundâ; alias enim non fuisset addendum de Pheræo, qui et ipse sub generali Chananeis nomine comprehendebatur: porrò v. 4 et 5, eadem Chananeis vox generalis est, et ad omnes ex Chanaan oriundos extenditur. Ex hoc rursum loco intelligas hæc Chananeos populos mixtum habitasse, siquidem et hi Chananeis Pheræis permixti in eadem urbe habitabant.

In Bzeze. Fuit hæc urbs juxta descriptionem Adrichomiti in tribu Juda, non procul Bethleem, habens ab oriente Bethleem, et Hierusalem à septentrione.

ADONIBEZEC. Sonat hæc vox hebraicè: *Dominus Bezec*, non ut aliqui volunt, *Dominus meus Bezec*, illud enim interjicitur ad compositionem, non ut habeat vim pronominalis, quemadmodum videre est in aliis similibus compositis Melchisedech, Adonisedech, Abimelech, Achimelech, Elimelech. Fuit autem Adonibezec, ut videtur, commune nomen omnium regulum istius civitatis, quemadmodum nos eum urbis atheniensis vel pagi dominum dicimus relicto nomine proprio.

PERCUSSEUNT. De alterâ clade à præcedenti diversâ videtur hic versus loqui: versus nimirum præcedenti perussentur decem millia virorum, qui expeditionem et oppugnationem urbis impedire moliebantur; at hæc altera clades est, jam expugnata et captâ urbe.

VERS. 6. — CÆSIS SUMMITATIBUS MANUUM EJUS AC PEDUM. Pro eo quod versus ab interprete nostro, *summitatibus*, in Hebræo est *behotho*, quam vocem etiam tum hic, tum alibi semper Septuaginta interpretes reddiderunt *æxæ*. Alii passim Pagninus, Forsterus, Kircherus, Lyranus, Vatablus, Cojetanus, Tigurini *pollices* verò

tunt. Quin et Hieronymus alibi semper Exodi 29, v. 20, Levit. 8, v. 25, et c. 18, v. 14, 17, 25, 28, *pollices* reddidit. Et verò summitatum nomine possunt intelligi digiti illi, qui primi et supremi sunt, quos pollices nominamus, non autem singulorum digitorum extremitates. Porrò manuum pollices abscessi, ne deinceps pugnare, vel reintegrare, quamvis elaboretur, bellum posset; cui enim pollex abscessus est, ad gladium, vel arma tractanda ineptus est; pollices verò pedum abscessi, ne deinceps, quod paulò ante molitus erat, fugere posset; eo enim digito abscesso, in quo magna pedum firmitas sita est, fugæ præsidium eripitur. Josephus minùs rectè pro manuum pedumque pollicibus manibus pedibusque regem hunc truncat.

Porrò manuum pollices ad rem in bello gerendam planè necessarios etiam indicat in suis Hieroglyphicis Pierius; nam et in his præcipuum manûs robur, siquidem et à pollendo pollex dictus est, quòd, inquit Isidorus, *inter digitos ceteros virtute polleat et potestate*, et à Græcis *δύζυγος*, dictus, quòd cum reliquâ manu de virtute et robore certet; in cujus rei symbolum nota Pierius in Hieroglyphicis, Valerianus et Brixianus in symbolis significari robur et fortitudinem, cum reliquis ad volam compressis digitis solus pollex surrigeretur, utpote qui solus ceterorum virtutem æquet. Quocirca, ut notat Pierius, cum hominem bello ineptum symbolo exprimere vellet, manum abscesso pollice efformabant.

Quam ob causam animadversum severe aliquando in nonnullos, qui belli declinandi causâ pollices sibi abscessissent, ut à senatu in Caium Volteium, ut refert Valer. Max. cap. de Severitate. Quod item ab Augusto factum, teste Suetonio cap. 24, in romanum equitem, qui duobus filiis adolescentibus causâ detractandi sacramenti, pollices amputaverat. Athenienses, ut refert Valer. Max. capite de Crudititate, Cicero lib. 5 Officiorum, Elianus lib. 2 variae Historiæ, Æginitis pollices præsciderunt, ne populus, qui classe valebat, in certamen maritimarum virium secum posset descendere. Apud Fortunatianum exemplum tale proponitur: decem milites tempore belli pollices sibi amputaverunt; rei sunt læxæ reipublicæ. Ammianus Marcellinus lib. 45, Gallorum ad res militares laudans ingenium, asserit neminem eorum propere quòd munus Martium perimessat, pollices sibi præscidere, quod tamen plerosque in Italiâ facitare dicit.

Addo etiam fortè non inconvenienter pollices hic abscessos, quòd pollice olim victoria significaretur; nam qui certabat, si succumbere se et victum fieri vellet, apud Græcos non heriam porrigebat, uti apud Latinos, sed pollicem attollebat: unde extitit illa superiorum in certamine vox, *ἀπὸ δάκρυος, tolle digitum*. Et apud Romanos in gladiatorum ludo solebat populus romanus favere, et uni victoriam annuere presso pollice, alteri verò victoriam abnuere, et mortî damnare verso pollice. Dicamus igitur non jam sublato pollice, sed amputato plenam perfectamque victoriam significatam; sed et multò magis, quòd agnovit miser hic regulus, debitum à Deo crudelitatis et tyrannidi suum à Deo supplicium convenienter repositum; ut qui exisit aliorum regulorum manuum pedumque pollicibus, eorundem calamitatî diù insultat, eadem et ipse pateretur; ut et nos discamus divinæ providentiæ oculum non indormiscere, sed sæpè in iis ipsis, in quibus quis peccat, punire et supplicium reponere.

Sunt hujus rei exempla. Valens imperator, ut refert Glycas Annalium part. 4, missos ad se Constantinopolî è Sacerdotum ordine octoginta viros legationis obeundæ causâ vivos in navi combussit; et ipse paulò post in palearum turgio illato ab hostibus igne vivas crematus est. Justinianum Rhinometrum Leontius imperio naso præsecto expulserat; ipse Leontius paulò post naso item præsecto ab Apsimaro imperio exutus est. ut refert Zonaras tom. 5. Constantinus Irenes filius Nicephoro patruo ob suspicionem affectati imperii, et Alexio Mosoli ob eandem causam oculos eruerat; ipsimet anno post quinto, eodem die quo patruo et alteri oculos eriperat oculi à matre Irene effossi sunt, ut idem eodem tomo refert Zonaras. Isaacius Comnenus, ut refert Nicetas lib. 5, multos oculos privaverat, interque ceteros Comnenos Andronici filios, et ipse à fratre Alexio non multò post oculis privatus. Præcedente seculo, Mulesasses, Tundatorum rex, ut solus regno potiretur, duodeviginti fratres partim interemerat, partim ferro candenti iis oculos eruerat, et ipse à proprio filio oculis candenti ferro erutis regno pulsus est, et ad Carolum V miserimus profugit.

Hic referri possunt qui perdidit et impij in parentem fuerunt, et paria postea receperunt. Romanus Constantini filius pertasus diuturnum patris imperium, lethale venenum patri

miscuit, quo vitâ functo imperium accepit, sed non diu tenuit, hoc est, annos tres, vitâ functus anno ætatis vigesimo quarto hausto etiam veneno. Stephanus, Romani Lacapeni imperatoris filius, patrem multos annos jam imperantem imperio dejecit, et in Protam insulam relegatus, et invito caput rasis, et ad monachi vitam compulsi; paulo post et ipse paria passus, nam dejectus est ipse imperio à Constantino, Leonis filio, in Panormum insulam relegatus, et raso capite clericus fieri coactus. Ista Cedrenus. Memorabile et illud Bernardini Senensis tomo 2, serm. 17, art. 1, cap. 7; patrem filius pugnis, calcibusque tantum domo eiecerat, ac deinde per capillos arreptum ad locum certum vitâ publicâ traxerat; idem postea et ipse passus à filio, quem cum capillis correptum eadem vitâ publicâ et ad eundem locum protraxisset filius, memor admisisse in patrem impietatis, et divinam agnoscens vindictam, mox ad filium: « Satis, inquit, fili, satis; hucusque et ego parentem protraxi; divinam hæc in re agnosco vindictam, quæ ego feci, hæc recipio. »

Addo fortè et hunc Adonibezec cum regulis illis, de quibus sequitur, fœdificum fuisse; porro pollicem fœderis et pacis signum esse, et hujus rei symbolum apud Romanos etiam habuisse manum extentam et nonnihil inclinatam inflexo sub eâ pollice docet Pierius lib. 25 Hierogl. tit. *Pacificatio*. Quin et hunc morem apud Armenos et Iberos receptum fuisse refert Tacitus lib. 12, ut quoties in societatem coeunt, dexteram implicant, pollicisque inter se vinciant, nodoque artissimo perstringant; mox ut sanguis in articulos pollicis extremos se infuderit, levi ictu pollicem ferientes cruorem eliciant, manantemque inde cruorem lambant. Hic igitur mos si et apud Chananæos fuit receptus, qui ad Armenis non longo dissiti erant spatio, meritò huic pollex amputatus, si quo membro fœdera sancire solitus erat, eidem perfidiae instrumenta extiterint.

VERS. 7. — SEPTUAGINTA REGES, AMPUTATIS MANUUM AC PEDUM SUMMITATIUM, COLLIGEBANT SUB MESA MEA CIBORUM RELIQUIAS. PEF reges hic intellige regulos, plerosque unius urbis vel urbeculæ dominos, ejusmodi etiamnum Reges in Japoniâ multi, et in Chananæa fuisse permultos ex libro Josue constat; quos omnes, maxime si supremum in suâ urbe vel angustâ ditione dominium habeant, nihil vetat reges appellari; imò verò, etiamsi regi alteri subsint, reges tamen appellat Scriptura; nam Jo-

sue 11, rex Asor sibi subjectos reges ad bellum contra Israelitas evocat, siquidem ut eo capite habetur v. 10: *Asor antiquitus inter omnia regna hæc principatum tenebat*. Et apud Isaiam cap. 10, dicit rex Assur: *Namquid non principes mei simul reges sunt?* Itaque verisimile est vel Adonibezecum hos reges bello appetitis superasse, vel cum ii antea debellati essent, jugumque excutere vellent, quòd defectionem molirentur, aut jam arma cepissent, superatos esse, et hæc pollicum truncatione vel in poenam ob rupta fœdera, vel ne deinceps seu fugam, seu bellum machinari possent, multatios esse.

Porro quòd hi post pedum manumque pollices præcios compulsi sint ciborum reliquias et rejectamenta sub mensâ istius regis superbi et crudelis, cum alii cibi deficerent, colligere, versè fortunæ insigne exemplum est, et gravis in victos à victore rege usurpata insultatio. Simile versè fortunæ exemplum habes in Valeriano imperatore, qui à Sapore rege Persarum superatus, ut refert Eutropius et Aurelius Victor, Saporis equum ascendenti cervicem vice hypopodii subiciebat. Item aliud in Bajazete Turcarum principe, quem devictum Tamburlanus quòcumque ibat catenis vincitum in cavèa conclusum circumducebat.

SICUT FECI, ITA REDDIDIT MIHI DEUS. Agnovit et ipse hoc suo supplicio Dei providentiam et justitiam vindicem. Imò non insecit colligunt aliqui ex hoc loco illum ad Dei veri notitiam et religionem esse conversum, cum de Deo singulari numero loquatur; et quantum in Hebræo sit אֱלֹהִים, *elohim* pluralis numeri, quod etiam subinde creaturis et idolis adaptatur; ea tamen vox pluralis passim uni vero Deo accommodatur, et de eodem hic ipsum intellexisse videtur judicare verbum singulare adjunctum illi voci plurali. Porro accommodatè usus est hic voce אֱלֹהִים, *elohim*; significat enim illa vox Deum quatenus princeps est et iudex, suâque providentiâ mundum regit. Itaque mirari licet in hoc homine non tantum Dei providentiam et justitiam, sed etiam misericordiam et bonitatem, quæ supplicia hæc ad hominis bonum et salutem convertit.

ADDUXERUNTQUE EUM IN IERUSALEM, ET IBI MORTUUS EST. Nimirum cum sic truncatum et deformatum circumduxerunt ad divinæ justitiæ exemplum palam ostentandum. Porro quòd dicitur eum adduxisse in Jerusalem, vel intellige eum adduxisse, cum Josphe et Cajetano, in agrum suburbanum urbis Hierosolymitanæ,

unde illius urbis oppugnationem aggredi constituerant; nam sæpè urbis nomine etiam ager suburbanus venit, vel cum Hugone de S. Victore eum tantisper supervixisse, dum expugnata et capta urbs esset, et in eâ demum extremum diem obiisse.

VERS. 8. — OPPUGNANTES ERGO FILII JUDÆ IERUSALEM, CEPERUNT EAM, ET PERCUSSEUNT EAM IN ORE GLADI. QUERITUR hic primò, captans sit hoc tempore Jerusalem, an verò antea à Josue capta fuerit, et expugnata, et hic primùm ejus referatur expugnatio. — Sunt qui hoc tempore captam putent, non antea, facique in hanc rem inprimis series et ordo rerum gestarum, quæ hic narratur, quæque post Josue mortem v. 1 facta asseruntur; item quòd hujus expeditionis auctores statuatur hic filii Juda, non Josue, non totus Israeliticus populus; at si antea expugnata urbs foret, auctor Josue, totusque populus dicendus esset, non peculiariter filii Juda; nam quæ à Josue bella suscepta sunt, communibus totius populi armis gesta sunt. Adde de captâ Jerosolymâ nihil in libro Josue indicari. Sunt tamen alii qui à Josue antea captam velint, et præterita hic per plus quam perfecta, ut aliàs sæpè usuvenit, explicent: facique pro hæc opinione quòd ejus regem occiderat Josue, ut habetur Josue 10 et 12; non est igitur credibile rege ac duce destitutum civitatem non esse aggressum Josue. Deinde illud afferunt quòd Josue 15, v. ult., dicitur jam tum habitasse Jebuseus cum filiis Juda in Jerusalem. Sunt denique qui utraque vice eam urbem captam putent, inter quos est Serarius et Sallianus noster; et hæc ob rationes allatas vero propior est opinio, sic tamen ut filii Juda ante hæc tempora eam non inhabitarent, ut dixi Josue 15, v. ult. Et verò sat verisimile est cum Israelitæ stativa haberent in Galgalis, et in aquilonari bello cum Chananæis conciliendo occupati essent, quo tempore nullam adhuc sedem in uribus habebant, necdum scilicet factâ sortium divisione, sed toti erant, ut Chananæorum gentem ex totâ terrâ promissâ extirparent, non paucos Chananæos, qui evaserant, rursùm civitates reliquas occupasse, quas postea necesse fuit iteratâ expugnatione intercipi, siquidem et hoc ipsum de Hebron et Dabir, de quibus sequitur, videtur asserendum, quas à Josue jam fuisse interceptas, et habitatores omnes deletos diseret habet liber Josue cap. 10.

Queritur secundo: Cur non potius filii Benjamin Jerusalem expugnarent, aut certè cur

non et illi in hujus expugnationis et victoriæ partem evocati? Ratio hujus dubii est, quòd licet, ut diximus Josue 15, v. ult., Jerusalem ita in utriusque tribus confinio fuerit, ut unâ sui parte australiore in tribum Juda, alterâ quæ borealis erat, in tribum Benjamin ceciderit (siquidem tribus Benjamin tribu Judæ ad aquilonem erat), tamen satis constat totam ferè interioriorem civitatem, quæ ad aquilonem erat et Psal. 47, *latera aquilonis* appellatur, fuisse Benjaminitarum, et extra sortem tribus Judæ, et hanc solam hic captam, cum Jebusis usque ad Davidis tempora in arce seu monte Sion remanserint, quæ pars australior in tribus Judæ sorte erat. Cum igitur inferior civitas hic expugnata in Benjaminitarum sorte esset, ipsorum fuit eam adoriri, non tribus Judæ; vel si utriusque fuisse velimus, certè potior pars hujus expeditionis Benjaminitis relinquenda fuit, aut non nisi communi consilio ea res tentanda fuit.

Respondeo nemini nisi invito fieri injuriam; neque dubium est tribum Benjamin volentem et libentem filiorum Juda consilii et expeditioni assensisse, aut etiam symbolum contulisse, etsi de eâ re Scriptura nihil mementit; neque enim ipsa omnium meminit, utpote quæ compendio studeat. Quidquid sit, ipsa, cujus res agebatur, non potest censeri invita, et facile credi potest non libenter cessuram fuisse victoriæ gloriam filii Juda, quorum terror jam Chananæos ceperat, dummodò ad eos fructus perveniret. Addo tamen etiam filios Juda potuisse inferiorem illam adoriri civitatem, esto Benjaminitæ fuissent invitati; sive quia nonnulla pars, licet exigua, inferioris civitatis, quæ monti Sion adiacebat, in tribu Juda fuit; poterat igitur ipsa pro istâ urbis portione sibi debitâ contendere, et totam inferiorem urbem capere, cum una pars sine alterâ capi et expugnari non posset: maxime cum nihil ex eâ re incommodi Benjaminitis accideret, sed potius plurimum commodi, et ea non posset esse nisi sine ratione invita. Accedit denique quòd tota bella vis et pondus ad arcem immunitendam et expugnandam incumberet; quæ licet hoc tempore potiri non poterint, propterea quòd situ et naturâ loci esset munitior, non est tamen res ista ex iis qui accidit casibus et eventu frustrato metiendâ.

TRADENTES CUNCTAM INCENDIO CIVITATEM. In Hebræo hypallage est: *Et miserunt civitatem in ignem*, pro eo quòd dicendum fuisset: *Et miserunt ignem in civitatem*. Sed cur quam mox

incolere volebant, incendio vastant civitatem? — Respondeo, vel quia ita mandatum à Deo aut Josue acceperant, idque ad expurgandas graviores abominaciones eà in urbe admissas, sicuti libro Josue nonnullis urbibus primariis, quæ cæteris ad impietatem duces extiterant, Jerichanti, Hai, Asor acciderat; sive quod Deus eam urbem, quam totius Israelitice reipublice caput, sive ob templum, sive ob regni sedem, fore destinabat, sensim ad eam splendorem ipsam renovando prepararet.

VERS. 9. — ET POSTEA DESCENDENTES. Ascendere et descendere sæpè propriam habet in Scripturâ significationem: comparatione factâ termini à quo cum termino ad quem, qui vel elevatur vel depressor; aliquando idem videtur significare quod ire absolute. Hic etsi certò definiti non possit ultra significatio magis conveniat, et an ab urbe Jerosolymâ fuerit ad montana illa descensus, an ascensus, dubitari tamen etiam non potest, quin respectu termini ad quem mediati, reipsâ fuerit descensus; cum enim Jerosolyma plena montibus fuerit, ut ob id dictum sit: *Fundamenta ejus in montibus sanctis*, dubium esse non potest, quin Jerosolymâ abeuntibus prius descendendum fuerit, quàm ad alias urbes etiam in montanis sitas expurgandas perveniretur.

QUI HABITABANT IN MONTANIS, ET AD MERIDIEM, ET IN CAMPESTRIBUS. Hic à triplici situ Chanaanai distinguuntur, et montanis quidem opponuntur campestris, sive, ut Hebræa vox sonat, *loca humilia*, sive ea in valles montibus circumjacentibus depressa sint, sive ea plana sint, et non assurgentia in montes et colles, ut plerique malunt. Medii sunt Chanaanai qui ad meridiem habitabant, hoc est, ea loca incolabant, quæ australibus terminis et deserto Pharan proxima erant, ubi etiam fortè solum sterilius; nam eadem vox *negeb*, tam meridiem, quàm solitudinem, seu sterile solum significat. Porrò montanorum Juda non uno in loco in Scripturâ fit mentio. Quænam autem ex his loca ceperit, non commemorat, sed ex iis duntaxat in sequentibus aliqua.

VERS. 10. — PERGENSQUE JUDAS CONTRA CHANANÆM, QUI HABITABAT IN HEBRON. Frustra est Cijetanus, qui nititur probare has Hebronis et Dabir expugnationes non fuisse diversas ab iis quas fecit Josue, de quibus Josue 10 et 11; illæ enim nimis perspicuè adscribuntur Josue et toti Israelitico populo, hæc Judæ tribui et Caleb. Accedit rerum gestarum ordinem hic id sequirere, Adde utramque expeditionem

tanquàm diversam referri libro Josue, illam cap. 10 et 11, hanc Caleb cap. 15, quanquàm ibi anticipatè.

CUIUS NOMEN FUIT ANTIQUUS CARIATH-ALAE. De hoc urbis Hebron antiquiori nomine vide quæ diximus Gen. 23, versu 2, et Josue 14, v. ult. In editione Septuaginta hujus urbis nomen ponitur *Cariath Arboch Sepher*, sed illud *Sepher* superfluit, et aliunde additum est.

PERCESSIT SESAI ET AHIMAN ET THOLMAI. Hos tres ex Enacim gigantibus fuisse perspicuè liquet è cap. 15 Josue, ubi eadem quæ hic, narrantur, et dicuntur hi fuisse tres filii Enac, et de stirpe Enac. Porrò quanquam ratione nunc hi in Hebron, dicantur fuisse cæsi, et Josue 14, v. 42, dicatur à Caleb in Hebron Enacim habitare, cum tamen Josue 11, dicatur Josue omnes Enacim de medio sustulisse, et nullum ex eis superstitem reliquisse, dicitur Josue 14.

VERS. 11. — ATQUE INDE PROPECTUS ABIT AD HABITATORES DABIR, CUIUS NOMEN VETUS ERAT CARIATH-SEPHER, ID EST, CIVITAS LITTERARUM. Cur hæc urbs dicta sit Dabir, cur item Cariath-Sepher, seu civitas Litterarum, cur et tertio nomine ab his diverso appellata sit Cariath-senna, vid. Josue 15, v. 49.

VERS. 12. — DIXITQUE CALEB: QUI PERCESSIT CARIATH-SEPHER, ET VASTAVIT EAM, DABO EI AXAM FILIAM MEAM EXOREM. Nemo nescit quantum momentum habeant ad exacuendos militum animos et industriam proposita à duce præmia; hoc artificio olim usus Saul 1 Reg. 17, ut quempiam incitaret ad pugnam contra Philistæum Goliath. Hinc et apud Romanos militibus, qui strenuè rem gesserant, diversi generis coronæ, civice, murales, obsidionales, val-lares, rostrate; item haste puræ, torques, plalaræ, donativa in milites distribui solita. Porrò Axa, vel, ut in Hebræo passim, et in nostro textu 2 Paral. 2, versu 49, scribitur: *Acha*, *filia fuit unica Caleb*, quanquàm ista 2 Paral. 2, alterius Caleb videatur esse filia. In editione Septuaginta mendosè legitur *Acha*, pro *Acha*.

DICES, videri hanc sponsonem esse imprudentem; quid enim si quis obtigisset gener in gradu à Deo prohibito, ut plerique Othonielem fuisse censent? quid si vili, ignobilis, spurius? quid si is esset, quem filia habere nollet, ut si vel mortum vel formæ deformitate insignis esset? — Respondeo Calebum, quod ad hæc omnia attinge, de Dei providentiâ benè sperasse, ut neque talis aliquis obtingeret,

eum quo matrimonium hoc esset illicitum, et fortè nemo talis superstes erat, neque talis, quem vel rejiceret ex ratione filia, vel matrimonio hoc esset indignus. Adde tacitam in similibus sponsonibus inesse conditionem, nisi contra leges sit istiusmodi matrimonium, vel honesta ratio suadeat, ut ab eâ sponsonem recedatur. Accedit filiam fuisse in potestate patris, à cujus voluntate satis scivit non discessuram filiam, utpote benè moratam virginem. Denique etsi ignobilis aliquis genere, vel etiam spurius obtigisset, quidni virtus possit hanc generis maculam eluere?

VERS. 13. — CENQUE CEPISSET EAM OTHONIEL FILIUS CENEZ FRATER CALEB MINOR. Hic Othoniel est ille qui postea primus iudex extitit, ob idque et hic futuris victoriis quodammodo prælusisse credi potest. At quomodo is, si frater Caleb, Axam ipsius filiam ducere potuit, cum Levit. 18 videatur matrimonium illud in secundo gradu inaequali fuisse prohibitum, siquidem v. 12 et 13, prohibetur matrimonium nepotis cum amita vel materterâ? — Respondent aliqui vel dispensatione divinâ id factum, vel negant matrimonium patri cum nepte ex fratre Levit. 18 fuisse prohibitum; neque verò eadem esse rationem matrimonii patri cum nepte, et matrimonii nepotis cum amita vel materterâ; hoc enim posterius majorem habet indecentiam, cum amita vel matertera, quæ jure naturæ præesse et imperare deberet, per matrimonium nepoti subjiçiat. Verùm hæc responsio neque satis vera est, neque hic necessaria: non enim Othoniel fuit frater Caleb, si fratrem propriè et pressè accipiamus, sed frater fuit, hoc est cognatus, vel ex fratre nepos, ad eum modum, quo Loth frater fuit Abrahæ. Quod vel hinc manifestum est, quòd Caleb dicatur passim filius Jephone, et Othoniel ubique filius Cenez; non ergo idem fuit utriusque pater. Itaque verisimilis est Caleb et Cenez Othonielis patrem fratres exiitisse, atque adè Othonielem et Axam patruales fuisse, inter quas nullâ lege vetitum olim matrimonium. Addi potest ex Hebræo verti potuisse hic et infra, cap. 5, v. 9, et Josue 15: *Othoniel filius Cenez fratris Caleb*, quomodo et habet editio Septuaginta tum hic, tum Josue 15, in romano codice, et hic in Basiliensi codice, licet Basiliensis codex Josue 15, et Regius utrobique non *ἀδελφῶν*, sed *ἀδελφός* habeant: verum infra, cap. 5, v. 9, hujus libri omnes codices habent *ἀδελφῶν*. Vertunt etiam per genitivum passim alii, Pagninus, Tigurini,

Emmanuel Sâ, Latinus Chaldaice paraphrasis interpres. Porrò quod interpres noster addidit, *minor*, dubium erit, ad quem referatur, si ex Hebræo per genitivum eferatur illud, *fratris Caleb*, atque adè ad unum videndum esset *minoris*, an *minor*, atque adè ad an Cenez et ad Othonielem referri debeat. In Hebræo habetur, *habkaton mimmenû*, quod verti potest, si ad Othonielem referatur, per superlativum, *minimus ex illo*, scilicet Cenez, ut nimirum intelligatur patris sui Cenez natum minimum fuisse: sin ad Cenez referatur, verti poterit per genitivum, *parvi patris illo*, seu *minoris illo*, ut nimirum intelligatur Cenez Caleb minor natum fuisse. Hoc ipsum isdemque verbis habetur in Hebræo infra cap. 5, v. 3; et Josue 15, licet interpres noster addiderit, *junior*, in Hebræo tamen nihil est, quod ei respondet hoc tempore; etsi verisimile sit omninò excidisse, cum et Septuaginta idem ipsum in omnibus codicibus iste habeant.

VERS. 14. — QUAM PERCENTEM IN ITINERE. Hoc est, ut plerique explicant, cum ipsa in domum mariti deduceretur. Faciunt probabilem hanc expositionem horum cum præcedentibus connexio, et quòd hic de dote vel augmento dotis agatur. Adde Septuaginta, Josue 15, reddere ex Hebræo, *ἐν τῷ ἐκπεριελάθειν*, in egrediendo, videlicet è domo paternâ, quod etiam hoc loco habent Basiliensis et Regius codex; at Romanus codex hic habet, *ἐν τῷ ἐκδοῦν*, in ingressu, scilicet domus mariti, in quo et notatur alios libros habere *ἐν τῷ ἐκπεριελάθειν*, in egrediendo, sen, cum ipsa ingrederetur, nempe, ut dixi, domum mariti; eadem enim ito erat egressus è domo paternâ, et ingressus in mariti domum.

MONUIT VIR SUUS. In Hebræo contra habetur: *Incitavit eam, virum scilicet suum Axa*; nam et pronomen afflixum masculinum est, et verbum feminini generis. At Septuaginta cum Hieronymo conspirant, qui disertè habeant: *Καὶ ἔπεισαν αὐτὴν Ἰθωνιὲν, ἐτιμῆσεν αὐτὴν Γοθμιὲν*. Adde ex sequentibus potius colligi puellæ fuisse à sponso persuasum, quàm sponso à sponsâ, siquidem non ipse, sed ipsa à Caleb hujus persuasionis vi impulsâ petit et impetrat. Itaque vel hebræus textus hic mendosus est, vel, si sincerus est, necessariò intelligi debet ipsam quidem primùm conatam sponso suo persuadere, ut ipse à patre dotis incrementum, et fertiorem terram eâ, quæ jam in dotem constituta erat, peteret, sed cum id minus conveire sponso judicasset,

hoc onus in ipsam rejecisse, et rationes attulisse quibus ostenderet convenientius esse ipsa ut peteret, ejusque petitionem plus ponderis habituram: ob idque interpretes Septuaginta et Hieronymum exprimeret id potius voluisse quod necessariò subintelligi oportebat, ut hæc cum sequentibus rectè cohærent; et hoc est quod visi sunt velle indicare interpretes Septuaginta cap. 15 Josue, cum dicunt: *Καὶ συνέβηλοσκατο αὐτῷ*, quasi inito inter se consilio et deliberatione habità id ipsa fecerit, uti vox illa indicat.

UT PETERET A PATRE SUO AGRUM, nimirum eum, de quo petendo inter se convenerant; nam jam antea agrum in dotem sibi constitutum accepisse indicant sequentia: petitio ergo est de incremento dotis et addendo solo fertiliori.

QUE CUM SUSPIRASSET SEDENS IN ASINO. Litem intentant hic hebraizantes et novatores nostro interpreti, Cajetanus, Pagninus, Vatablus, Forsterus, Kircherus, Tigurini, et cæteri ejusdem farinae homines cum Rabbini Davide, Salomone et Chaldæo paraphraste, qui hic verti volunt: *Descendit, desiliit, demisit se, jactavit se ex asino*; vel qui penitus se in Rabinorum sensa penetrârunt, *confixit*, aut *defixit se desper asino*, hoc est, inquit Rabbi David, jactavit seipsum ab asino in terram tam fortiter, ut videri posset in terrâ fixa. Itaque non tantum delapsum ex equo aliqui volunt, sed etiam in eo delapsu impetum, animi deliquium, corporis stuporem et situm immobilem; de suspirio et animi molestiâ indicatâ quidquam haberi negant, multò minùs de sessatione in asino, cum disertè asserant in Hebræo haberi contrarium. Sed nimirum, qui istos Rabbinos et somniores amant, sæpè cum deliris delirant. Primum enim Septuaginta interpretes Hieronymo consentiunt, tum hic, tum Josue 15, apud quos nulla mentio descendens ex asino, sed molestiæ et agritudinis ore significatâ vertunt enim hic: *Ἐγγύθειον αὐτῷ καὶ ἔκραζεν, murmurabat ipsa et clamabat*, et Josue 15: *Ἐβόων, clamavit*, idque nou in terrâ vel ab asino lapsa, sed ἀπὸ τοῦ ἄνω ἐπάνω τοῦ βραχίονος, ex asino supra jumentum. Suspiciatur noster Serarius Septuaginta interpretes (idem dicendum erit de Hieronymo) pro *tsanach* in Hebræo legisse *teanach*, uno elemento commutato, siquidem vox illa *anach* in niphali ingemiscere et suspirare significat: quæ suspicio et conjectura non est improbabilis; nam et aliâ sunt loca, quæ aliter olim

isti legerunt interpretes, quàm hoc tempore hebræa præferant; non existimo tamen esse necesse eò recurrere, cum ab interpretibus de duobus hæc lis moveatur, nimirum de significatione illius vocis *tsanach*, et præpositione compositâ *mehal*, quæ non difficile videntur nostræ et Septuaginta interpretum versioni adaptari posse. Vocis illius *tsanach*, vel radicis *tsanach* significationem fateor obscuram esse, cum tantummodò ter habeatur in Scripturâ, nimirum hoc loco et Josue 15, ubi de eadem re sermo est, quæ loca patet ad intelligentiam conferre non posse: tertius locus est infra hujus libri c. 4, v. 21, ubi sermo est de clavo in Sisaræ cerebrum, ac deinde in terram à cerebro à Jabel infixo, ubi Hieronymus *defixit* vertit, consentiuntque omnes sic eo loco verti debere, et sententia id planè exigit, quemadmodum ibi ostendimus: cum igitur de vocis significatione eo loco omnes consentiant, et plerique vertant hoc loco, *defixit*, malè illud hoc loco plerique accipiunt quasi defigere sit idem quod refrigerare, descendere, recedere ab asino, quod est planè contrarium significationi tam hebrææ vocis *tsanach*, quàm latinæ *defigere*, quæ idem est quod infingere, quæ voces important ut res quæ defigitur immobilis fiat, vel nonnisi difficulter evellatur. Rursum dico præpositionem compositam *mehal*, cui latina vox, *desuper*, respondet, licet subinde possit significare motum de loco, ut idem sit quòd, *de superiore loco*, tamen neque hebræa vox, neque latina semper hunc de loco motum significant, sed idem sæpè significant quòd *supra*; et de hebræâ voce pluribus exemplis ostendi potest, ut Gen. 1, v. 7, Deut. 29, v. 5, et 2 Reg. ult. v. ult., et 5 Reg. 2, v. 4, Psal. 148, v. 4, Ezec. 1, v. 25, Jonæ 4, v. 6, et alibi. Cum igitur, ut diximus, vox illa *tsanach* et *defigere* significant firmitatem, vel immobilitatem in loco, non rectè hic aliqui accipiunt istam præpositionem compositam *mehal*, vel *desuper*, ut significant motum de loco; quomodo enim cum firmitate vel immobilitate rectè consistat motus de loco? quocirca ista hoc loco idem significabunt quòd *super*, vel *supra*, ut Hieronymus et Septuaginta vertere; itaque non tantum non debuit verti hic: *Descendit*, vel *desiliit* ex asino, sed neque: *Defixit se desper asino*, quæ versio motum illum à loco ratione illius particule *desuper*, videtur significare, et vocem *defixit* impropriâ et contrariâ significatione pro *refixit* contra omnium bonorum auctorum usurpationem accepit;

vertendum autem fuit: *Defixit se supra asinum*. Quid autem sit illud, *defigere se*, etsi n'r'n sit planè obivium, existimo tamen metaphoram esse, ut idem sit quod mœrore et curis se configere, ad eum modum, quo paries vel trabs clavo configitur: vox enim illa *tsanach* propriè significat clavum vel quid simile infingere; hinc per metaphoram ad animum transfertur, qui dum curis et dolore afficitur quasi spinis compungitur, clavo configitur, paxillo confoditur. Itaque *Axa* hic dicitur se defixisse super asinum, hoc est, mœrore se affecisse, vel mœrorem suum suspiriis et gemitibus declarasse, quemadmodum interpres noster et Septuaginta reddiderunt.

VENS. 15. — DA MIHI BENEDICTIONEM, hoc est, munus aliquid, quod abs te petam. Benedictio in Scripturâ non tantum pro faustâ preceatione ponitur; etsi enim qui benè vult alteri, si reipsâ præstare non potest, saltem faustâ suâ preceatione bonam suam voluntatem indicare solet, esto ea voluntas defectu virium sit inefficax; tamen cum vires adsunt præstandi, si sincerè et ex animo alteri benè velis, non satis hanc voluntatem solâ faustâ preceatione testaberis, sed eam efficacem reddideris reipsâ ea bona præstando, quæ idem est quod infingere, quæ voces important ut res quæ defigitur immobilis fiat, vel nonnisi difficulter evellatur. Rursum dico præpositionem compositam *mehal*, cui latina vox, *desuper*, respondet, licet subinde possit significare motum de loco, ut idem sit quòd, *de superiore loco*, tamen neque hebræa vox, neque latina semper hunc de loco motum significant, sed idem sæpè significant quòd *supra*; et de hebræâ voce pluribus exemplis ostendi potest, ut Gen. 1, v. 7, Deut. 29, v. 5, et 2 Reg. ult. v. ult., et 5 Reg. 2, v. 4, Psal. 148, v. 4, Ezec. 1, v. 25, Jonæ 4, v. 6, et alibi. Cum igitur, ut diximus, vox illa *tsanach* et *defigere* significant firmitatem, vel immobilitatem in loco, non rectè hic aliqui accipiunt istam præpositionem compositam *mehal*, vel *desuper*, ut significant motum de loco; quomodo enim cum firmitate vel immobilitate rectè consistat motus de loco? quocirca ista hoc loco idem significabunt quòd *super*, vel *supra*, ut Hieronymus et Septuaginta vertere; itaque non tantum non debuit verti hic: *Descendit*, vel *desiliit* ex asino, sed neque: *Defixit se desper asino*, quæ versio motum illum à loco ratione illius particule *desuper*, videtur significare, et vocem *defixit* impropriâ et contrariâ significatione pro *refixit* contra omnium bonorum auctorum usurpationem accepit;

QUA TERRAM ARENTEM DEDISTI MIHI, DA ET IRRIGUAM AQUAS. Ex nimia terræ siccitate ferè sterilitas provenit, et humectatione ferè fertilitas: hinc eum Deus sterilitatem in Scripturâ comminatur, minatur se non daturum pluvias, clausurum cœlum, cœlum æneum, terram ferream; contra, cum fertilitatem appromittit. Igitur *Axa* non satis contenta dote quæ ei constituta erat, utpote quæ arido et sicciore solo continebatur, petit dotis auctarium terræ fertilitationem aliquam quoque aquis irrigetur.

Nota verò in Hebræo pro eo quod interpres noster dixit: *Terram arenam*, haberi, *erets hamegeb*, quod verti potest vel, *terram*

meridiei, vel *terram deserti*, seu siccam et sterilem, ejusmodi in deserto est. Hinc Josue 15, Hieronymus utramque versionem conjunxit, *terram australem et arenam*, ubi Septuaginta, uti habetur in Romano et Regio codice, *γῆν ἄρηθρον* habent, retentâ voce hebræâ: at hoc loco itidem in omnibus codicibus, et in Basileensi Josue 15, *γῆν ἄρηθρον*, *terram austri* reddunt. Et verò utraque versio optima; ubique enim ferè observare est in Scripturâ terras steriles eas appellari, quæ austro et meridiei obverse sunt, neque aliarum plagarum benigniore aurâ perfuruntur. Cujus rei ratio quærenda est, cum apud nos et in plerisque Europæ regionibus ii agri vel colles fertiliores consti, qui austrum spectant, soleant vitiliores existere, quòd et pluviarum humore affatim irrigentur, et benignis solis radios vicissim excipiant. Quocirca unus meritò miratur Abulensis cur terra arida et sterilis terra austri appelletur, cum auster sit pluvius, atque ad eò et terra illi obversa affatim perlii solet, unde ad hujus difficultatis solutionem nescio quam, parùm sanè aptam, adhibet responsionem. Verùm monui aliâ manifestè errare eos qui eadem ubique terrarum ventis inesse conditiones censent, ut qui nobis et Europæis auster pluvius ventus est, idem etiam Africanis, Ægyptiis, Judæis convenire existiment. Ubique enim in Scripturâ ariditas, æstus, sterilitas adscribitur austro: hinc illud Lucae 12, v. 55: *Cum videritis austrum flantem, dicitis: Quia æstus erit, et fit*. Hinc et ventus illic, qui in Hebræo appellatur *Kadim*, quem Hieronymus passim ventum *urentem et calidam*, Septuaginta vel *ἄρηθρον* appellant, respectu Judææ à plagâ austri flabat, vel à plagâ inter austrum et orientem interjectâ, ut aliâ ostendi. Porrò pluvie in Scripturâ nunquam ab austro educantur, supra ab occasu et mari. Hinc et illud Lucae 12, supra: *Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis: Nimbis venit, et ita fit*. Hinc et Elias 5 Reg. 18, eum post longam illam pluvium annorum siccitatem et famem Achabo pluviam mox futuram prænuñtiasset: *Ascende, comede et bibe, quia sonus multe pluvie est, monte Carmeli consensio, et genibus ad orationem flexis dicit puero suo: Ascende, et prospice contra mare, jussusque eodem septem vieibus reverti ad contemplandum num quid ab eâ regione nubium et pluvie ingruentis appareret: In septimâ vice, ait Scriptura, ecce nubecula parva quasi vestigium hominis ascendeat de mari. Et mox: Ecce cœli continebunt*

sunt, et imbes, et ventus, et facta est pluvia grandis. Ob id et pluviae appellantur aquae maris. Amos 5, v. 8, et c. 9, v. 6: *Qui vocat aquas maris, et effundit eas super faciem terrae, Dominus nomen ejus.* Hinc jam liquet cur in Judaea et Palestina colles et terrae obversa austro aereis, siccae, steriles existant; cum enim eae meridiana solis aestu concoquantur, neque ab eâ regione pluvia irrigentur, neque benignioris auræ afflatu reficiantur, cum à vastâ illâ Arabia solitudine nonnisi calidus, siccus et urens ventus perfleret, qui continuò terrae humorem, si quis in eâ sit, exsugat, neque ab aliis plugiis, ut occasu, commode perpluantur, perspicuè intelligitur hujusmodi solum necessariò aridum et sterile existere.

Nota secundò pro eo quod Hieronymus reddidit, *irriguam aquis*, in Hebraeo haberi *gulleth maïm*, quod passim interpretatur *fontes*, vel *scaturigines aquarum*, hoc est, solum quod secat et abundet aquis. Hujus loco Septuaginta Josue 15, habent vocem barbaram, et minime graecam, videnturque voluisse servare vocem hebraicam, sicuti et paulò ante dixerant, *terram nageb*, nam in Basileensi et Regio codices habetur *γολαθμαϊμ*, quod proximè ad voces hebraicas accedit. At Romanus codex longius ab Hebraeo recedit, nam prius habet *βελθις*, paulò post *γολαθμαϊμ*, quae voces haud dubiè corruptae sunt. At hoc loco idem Septuaginta habent, *ἀρτοποιον ὕδατος*, redemptionem aquae, et paulò post pro eo quod interpres noster dixit, *irriguam superius et irriguam inferius*, ipsi efferunt, *ἀρτοποιον ὑδατος*, et *irriguam inferius*, redemptionem sublimium, et redemptionem humilium, quomodo etiam legisse Theodoretum, Augustinum, Procopium liquet. Verùm sententiam hanc, quae mirum in modum torsit Augustinum et sanctos olim Patres, rectè ominatur emendandam Serarius noster, ut ubique pro *ἀρτοποιον* exiguâ mutatione legatur *ἀρτοποιον*, ablationem, irrigationem, quâ ratione sententia aliqui obscurissima evolvitur, ubi S. Augustinus circa istam redemptionem nihil habuit, quod communiaceretur, nisi fortè quòd ipsa agrum potuisset, ex cujus fructibus pretium conflaret, quo aquam redimeret, cujus inopia erat in his locis, ad quae nova nupta ducebatur.

DEDIT ENIM ET CALEB IRRIGUAM SUPERIUS, ET IRRIGUAM INFERIUS. Quomodo Septuaginta hanc sententiam, quoad posteriora verba, expresserint, paulò ante diximus; item quae illis medicatio adhibenda. Aquila, teste Procopio, vocem hic barbaram, quod et fecerunt in libro Josue Septuaginta, usurpavit, *gollath superiorem*, et

gollath inferiorem, quae praediorum Procopius nomina esse putat, at perspicuè ex Hebraeo id sumptum est, ut ex iis quae diximus manifestum est. Symmachus, eodem referente Procopio, vertit, *possessionem in superioribus, et possessionem in inferioribus*. Qui secuti sunt Symmachum, nempe Theodoton et alii posteriores interpretes, teste Theodoro, verterunt, *ἀρτοποιον ὕδατος*, irrigationem aquae, et pro, *κατωθίων, humilium*, reposerunt, *ὑψηλίων, campestrium*. Verùm quid per *irriguam superius et irriguam inferius* intelligi hic debeat, vel, ut in Hebraeo habetur, *scaturigines superiò et scaturigines inferiò*, sive *scaturigines superiores et scaturigines inferiores*, ut in Hebraeo Josue 15, efferunt, vel quid per *irrigationes*, ut alii efferunt, non modica quaestio est. Nonnulli fontes ipsos duntaxat accepisse volunt in locis superioribus et in locis inferioribus, quos in terram, quam jam ante arentem acceperat, rivulus deduceret, et eorum aquis solum sterile irrigaret, eaque ratione fertile efficeret. Ita Cajetanus. Alii tamen fontes hos paulò aliter explicant, ut scaturigines superiores dicantur fontes prorumpentes è terrâ; scaturigines inferiores puteos. Ita ferè altertro modo explicant, qui hebraicae sententiae mordicis adherent. Alii de fundis irriguis, et ob receptum humorem fertilibus accipiunt; sed et hi non uno modo explicant, terram montanam et planam, seu, humilem, intelligit Theodoretus, uti et Hugo de S. Victore, quibus Serarius noster adstipulatur, qui interpretatur, *fundum in locis altioribus et in locis inferioribus*, seu, planis. Lyranus, Estius et Emmanuel Sa. agrum, in quo erant fontes in parte superiore et inferiore, Abulensis, *irriguam superius et inferius*, intelligit terram irriguam superiorem et inferiorem illi terrae quam prius arentem acceperat; illius enim comparatione dici hic *superius et inferius*; explicat autem hoc modo, irriguam superius esse fundum, qui à parte aquilonari erant illi terrae arenti, inferius verò irriguam, fundus qui eidem conjunctus erat à parte australi, siquidem, inquit, terra aquilonaris dicitur superior terrâ meridiana, quia versus eam plagam inclinatur aquae. Itaque hi ferè duos fundos dotales de novo datos volunt, unum qui irriguam superius vocetur, alterum, qui appelletur irriguam inferius, cum quibus videntur consentire ea quam superius retulimus versio Symmachi. Qui unum fundum duntaxat dotalem fontibus superioribus et inferioribus irriguam datum volunt, mihi videntur propius

ad veritatem accessisse, etsi fortè non per omnia re assensu; nam ego facile assensero unicuique tantummodo dotalem fundum fuisse à Caleb datum, at eum irriguam dici superius crediderim, propterea quòd aquis pluviiis superius irrigaretur, et inferiò rivulis et fontibus; siquidem praecipua agrorum fecunditas ab his aquis maximè pluviiis proficiscitur et harum opportuna irrigatio in fundi delectu imprimis spectanda, unde et hanc Deus pluviam conferre dicitur in Scripturâ, cum uberem annonam afferet, Isai. 30: *Dabitur pluvia seminì tuo ubicumque seminaveris in terrâ, et pavis frugum terrae erit uberrimus*, unde et pluviae benedictionis appellantur apud Ezech. cap. 54, v. 26. Quin et ab hac celestis irrigatione maximè Deus commendat terram promissam Deuter. 11: *Terra, ad quam ingrederis possidendam, non est sicut terra Aegypti, de qua existit, ubi jacto semine in hortorum morem aquae ducentur irrigua, sed montuosa est et campestris, de caelo expectans pluvias.* Ad hanc tamen celestem irrigationem si terrestris à fontibus et rivulis accesserit, jam ei solo nihil ad uberitatem et fertilitatem deesse credi potest: hujusmodi autem frequentes rivulus et fontes in terrâ promissa esse indicat locus ille Deuter. 8, v. 7: *Dominus Deus tuus introducet te in terram bonam, terram rivorum aquarumque et fontium, in cujus campis et montibus erumpunt fluviorum abyssi, terram frumenti, hordei et vinearum.*

Quaeres: Quâ ratione Axa hæc agrum, cumque geminum à patre impetrat, cum filiae à fundis hereditariis excluderentur, nisi quo casu deessent filii; at Caleb non defuisse filios cognosci potest ex 1 Paral. 4. — Respondeo tamen primò non dubium esse hujusmodi filias potuisse aliquid dotis nomine accipere, etiamsi extra tribum et familiam suam nuberent, quandoquidem dotis uxoris Scriptura meminerit, ut Exodi 22, v. 16 igitur saltem et pecuniam, vel aliquid è rebus mobilibus secum ipsa auferre dotis nomine potuit. Secundò non dubium potuisse etiam agros et fundos hereditarios in hujusmodi dotem auferre usque ad annum jubilaei; si enim licebat cuique proprietario fundum hujusmodi externo etiam alicui pretio ad illum jubilaei annum vendere, ut habetur Levit. 25, et ex hac venditione conflare pecuniam, quam filiae in dotem assignaret, quidni etiam ipsum agrum marito vice pecuniae substitueret? Quocirca nihil habet hic Calvinus, quòd hujus bene moratae puellae cupiditatem et petitionem mor-

deat, cum non constet an ager hic in perpetuum dotalis factus sit. Addo tamen tertio satis esse probabile puellas dotis nomine potuisse fundos paternos accipere, dummodo ipsae sua tribus et familiae viris nuberent; sicuti etiam fundos istiusmodi pari conditione hereditatis nomine accipere poterant, siquidem hæc ratione non transferbantur foris de tribu in tribum, vel de familia in familiam, at ex dictis patet Axam hanc patrueli nupsisse.

VERS. 16. — FILII AUTEM CINZAI COGNATI MOYSIS. Cognati, scilicet per affinitatem. Itaque filii Cinzai hic sunt posterii Hobab filii Jethro, qui Num. 10, rogatus à Moysè ut vellet se suosque in terram promissam comitari eum spe ac promissione certâ futurorum in eâ honorum, Israelitis perpetuò adhaesi, et cum totâ suâ posteritate deinceps in Judaea mansit. Quis autem dictus sit Cinzai, an Hobab, an Raguel, seu Jethro filius pater, incertum diximus Num. 10; inclino tamen potius ut Raguel ita dicent sit, nam et Cinzai meo iudicio ab his diversi sunt illi, quorum fit mentio Num. 24, nempe filius ejusdem Raguelis posterii, qui in Madian remanserunt, ut ibi diximus, et versio Septuaginta hic disertè Jethronem exprimit, quem *Ἰθρ* vocant. Ex quo satis verisimile est nomine cognati hic socerum intelligi, quam Hebraeo vocem, *chothen*, Exodi 5, versu 4, et Num. 10, v. 29, dixerimus quemlibet affinem significare.

ASCENDERUNT DE CIVITATE PALMARUM CUM FILIIS JUBA IN DESERTUM SORTIS EJUS, QUOD EST AD MERIDIEM ARAB, ET HABITAVERUNT CUM EO. Jerichonta civitatem Palmarum in Scripturâ appellari diximus Deuter. 35, v. 5, ejusque ibi rationem dedimus. Hi ergo Cinzai, qui hactenus Jerichunte habitaverunt, hoc est, in ipsius agro (nam deleta et exterminata funditus fuerat Jericho) relicta priore suâ habitatione, quam habebant in sorte tribus Benjamin, abierunt cum filiis Juba, ut habitarent in sorte tribus Jude. Cur autem hi habitationem mutarent petenda est ratio, tum ex promissione, quam illis fecerat Moyses, Num. 10, v. 29, tum ex institutis ab ipsis vice ratione, de qua nos egimus eodem capite. Promiserat illis Moyses optima quædam in terrâ promissa his verbis: *Cumque nobiscum veneris, quicquid optimum fuerit ex opibus, quas nobis traditurus est Dominus, dabisus tibi.* Ex hæc igitur promissione, cui haud dubiè Israelitas ob gratiam et venerationem Moysis stitisse dubitari non debet consecrarium erat, vel, ut in loco totius